

POŠTOVANJE PRAVA I POLOŽAJ MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI

Mart, 2021.

Izdavač:

Centar za monitoring i istraživanje CeMI
Bul. Josipa Broza 23A
e-mail: info@cemi.org.me
www.cemi.org.me

Mart, 2021. godine

Urednica:

Teodora Gilić

Projektni tim:

Maja Bjelić
Ivan Vukčević

Istraživački tim:

CeMI tim

Ova publikacija je objavljena u okviru projekta „Doprinos razvoju i unaprjeđenju prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori” koji sprovodi Centar za monitoring i istraživanje (CeMI), a finansiran je od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost CeMI-ja i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvanični stav Ministarstva za ljudska i manjinska prava Crne Gore.

Sadržaj

Uvod.....	4
I Pojam i definicija manjina.....	5
II Međunarodni standardi	7
III Položaj manjina u pravnim sistemima država članica EU.....	10
IV Nacionalni zakonodavni i institucionalni okvir	13
V Etnička distanca i položaj pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tržištu rada u brojkama.....	17
VI Zaključci i preporuke.....	20
Bibliografija	22

UVOD

Centar za monitoring i istraživanje (CeMI) realizuje projekat pod nazivom "Doprinos razvoju i unaprjeđenju prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori" uz finansijsku podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Projekat ima za cilj osnaživanje preduslova za zajednički život i ravnopravnost svih građana i unaprjeđenje znanja pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica o njihovim pravima i pristupu pravdi.

Najvažnije aktivnosti ovog projekta čini izrada analize o poštovanju prava i položaju manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori i pružanje besplatne pravne pomoći pripadnicima manjina u slučajevima nejednakog tretmana pred sudskim organima. Pružanje besplatne pravne pomoći i održavanje seminara za pripadnike manjinskih naroda doprinijelo je povećanju njihovih znanja o pravima kojima raspolažu i lakšem pristupu pravdi u slučajevima diskriminacije.

U analizi koja se nalazi pred Vama predstavljeni su rezultati nalaza dubinskih intervjuja i fokus grupa, kao i istraživanja javnog mnjenja, što daje kompletну sliku o položaju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tržištu rada i njihovom položaju u društvu.

Ova analiza je podijeljena u šest poglavlja, a zasnovana je na rezultatima tzv. desk istraživanja (eng. desk research) koje podrazumijeva pretragu i struktuiranje informacija dobijenih na osnovu egzaktnih izvora. Za potrebe analize korišćena je dokumentaciona analiza izvještaja relevantnih institucija, ali i drugi izvori i preporuke međunarodnih i nevladinih organizacija, empirijska istraživanja i naučni radovi.

I Pojam i definicija manjina

Neophodan preduslov za utvrđivanje postojanja manjina u nekoj državi, kao i za učvrđivanje i zaštitu manjinskih prava predstavlja određivanje pojma manjina. Određivanje pojma manjina prethodi svakom drugom pitanju, jer se prije bilo kakvog preciziranja kataloga priznatih prava i načina njihove zaštite mora znati kako se zovu nosioci garantovanih prava i koji su to kriterijumi pripadnosti manjinama. Ovdje se radi o dva posebna pojma, a to su naziv i definicija manjina.

Naziv manjine se obično upotrebljava u teoriji međunarodnog prava. Ovaj pojam ukazuje da se određena grupa ljudi nalazi u manjinskom položaju, a ne mora biti jasno zbog čega se ta grupa razlikuje od ostatka stanovništva. Zbog toga se termin manjina koristi samo kao sinonim za druge nazine (manjinska skupina, nacija i sl.).

U literaturi, u političkim dokumentima, pravnim propisima i instrumentima, pod manjinama se najčešće podrazumijevaju grupe ili djelovi stanovništva koji su:

- malobrojni u odnosu na glavnu stanovništva;
- imaju neke posebnosti (rasa, jezik, tradicija, kultura, uvjerenja, etnicitet) zbog kojih se smatraju drugačijima, u odnosu na većinsko stanovništvo;
- državljeni su zemlje u kojoj žive (nisu stranci);
- iskazali su želju za očuvanjem svoje osobenosti.¹

Ne postoji nijedan međunarodni, regionalni ili univerzalni instrument koji sadrži opšteprihvaćenu definiciju pojma nacionalnih manjina. Način definisanja samog pojma zavisi od više faktora, da li je ovo pitanje diktirano unutrašnjim potrebama društva, ili se javlja u bilateralnim odnosima ili na širem međunarodnom planu. Jedan od razloga za nepostojanje opšte definicije ovog pojma je i mogućnost izbjegavanja obaveza na međunarodnom planu. Nedovoljno jasno i sveobuhvatno definisan međunarodni okvir normi za poštovanje prava manjina, ostavlja prostor za prebacivanje odgovornosti na svaku od država potpisnica. Pored toga, države nemaju jedinstven stav koja tačno grupacija bi se trebalo smatrati nacionalnim manjinama, što doprinosi neujednačenom tretmanu ovog dijela populacije na međunarodnom planu.

Pitanje manjina je oduvijek bilo izuzetno značajno, pa se zatojavljala potreba za, makar djelimičnom, pravnom regulacijom i definicijom ovog pojma.

Prvi dokumenti na ovu temu potiču još iz 1917. godine. U Dekleraciji prava naroda Rusije, koja je objavljena novembra 1917. godine, jasno se ističe pravo na slobodan razvoj etničkih i nacionalnih manjina. Na drugom kraju svijeta, u Americi, takođe se javlja potreba za regulisanjem ovog pitanja. Predsjednik Vudro Vilson u svom govoru 1916. godine ističe pravo naroda na samopredjeljenje. Svjestan promjena koje je donio Prvi svjetski rat i velikog broja nacionalnih

¹ Vojin Dimitrijević, Dragoljub Popović, Tatjana Papić, Vesna Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006, str. 288

manjina koje su nakon prekrajanja granica ostale da žive izvan teritorija svoje matične države, načelo samoopredeljenja je izložio i kao jednu od njegovih Četrnaest tačaka.²

Mirovni ugovori potpisani nakon Prvog svjetskog rata su značajno doprinijeli definiciji pojma nacionalne manjine. Jedna od odredbi Četrnaest tačaka definiše pojam manjine kao: grupe pojedinaca, državljana date države koja se od brojno preovlađujuće grupe državljana razlikuje po izvjesnim obeležjima, kao što su na primjer nacionalna, rasna, vjerska jezička itd. Međutim, neki teoretičari smatraju da se pojam manjine pominje još u Vestfalskom miru 1648. godine, kroz sintagmu *Cuius regio eius religio*. Završni akt Bečkog kongresa garantovao je poljskom narodu nacionalna obilježja bez obzira na teritoriju na kojoj se nalazili. Nakon priznavanja nezavisnosti, 1878. godine klauzulom Berlinskog ugovora Crna Gora, Srbija i Rumunija su se obavezale na obezbjeđivanje vjerskih sloboda i ravnopravnosti građana bez obzira na nacionalnu pripadnost. Albanija je u tom pravcu napravila značajan iskorak kada je 1921. godine nakon prijema u Društvo naroda preuzela značajne obaveze zaštite manjinskih grupa unutar svojih granica.

Najveći doprinos definiciji pojma nacionalne manjine dale su Ujedinjene nacije. Do nastanka Ujedinjenih nacija, pitanje manjina ostaje u isključivoj nadležnosti država. Najznačajniji dokument donesen od strane Ujedinjenih nacija koji se odnosi na pitanje zaštite manjine, donesen je 1992. godine - Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina. Ova deklaracija je najpribližnija onome što bismo mogli smatrati univerzalnim dokumentom kada su u pitanju manjinska prava. Ovim dokumentom države se obavezuju da štite i poštuju nacionalni ili etnički, kulturni, vjerski i jezički identitet manjina na svojim teritorijama, da podstiču uslove za unaprjeđenje tog identiteta i da usvajaju odgovarajuće zakonodavne i druge mјere kako bi postigle taj cilj. Drugim članom ove Deklaracije pobrojana su prava koja su garantovana svim manjinama. To su: pravo na kulturu, pravo na vjeru, pravo na jezik, pravo na učešće u donošenju političkih, ekonomskih i drugih odluka, pravo na udruživanje itd. Deklaracija je potpunija u odnosu na dokumenta koja su joj prethodila, kao što je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, jer se decidnije bavi pitanjem zaštite partikularnih prava.

Pitanje nacionalnih manjina je regulisano i na regionalnom nivou. Dokument koji najpotpunije reguliše ovu oblast i navodi najveći broj manjinskih prava je Okvirna konvencija Savjeta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995. Izvještaji država, sopštenja drugih država, spor pred međunarodnim sudovima, predstavke pojedinaca i grupa, sudske spor po tužbama pojedinaca, druge procedure, stvaraju opšte mehanizme za zaštitu manjinskih prava. Međutim, pored opštih mehanizama države razvijaju i svoje unutrašnje mehanizme. Ovi mehanizmi su sljedeći- ustavni postupak, upravni postupak, sudske postupak, ustavno sudstvo i kontrolna ovlašćenja parlamenta.

² Jončić, Miloš, *Položaj i zaštita manjina u međunarodnom pravu*, 2012, više dostupno na : <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/157/1/Medjunarodna%20politika%20br.1147-2012-53-72.pdf>

II Međunarodni standardi

Kao što to ustaljena praksa Ustavnog suda Crne Gore kaže, međunarodno pravo, u oblasti manjinskih prava, ne sadrži eksplicitnu definiciju pojma manjine, niti još uvijek ima važećeg međunarodnog dokumenta kojim je određena njegova sadržina. Predmetna problematika respršena je u više nezavisnih međunarodnih pravnih dokumenata.³

Međunarodnopravna zaštita manjina je započela stvaranjem Ujedinjenih nacija i poštovanjem isključivo etničkih manjina. Od tada, unaprjeđenje sistema zaštite manjina postaje predmet konstantnog usaglašavanja različitih međunarodnih organizacija. Međunarodni ugovori predstavljaju osnovni i najvažniji izvor međunarodnog prava, njima se utvrđuju zaštićena prava i mehanizmi nadzora.

Ustanovljavanju potkomisije Ujedinjenih Nacija za prevenciju diskriminacije i zaštitu manjina slijedilo je donošenje i nacrt-a Člana 27 (koji štiti manjine i urođeničke narode od diskriminacije) Povelje o građanskim i političkim pravima koji predstavlja prvi značajan i međunarodno važeći dokument koji se bavi pitanjem zaštite manjinskih prava. Ovim članom se u državama gdje postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju u zajednici s drugim članovima svoje grupe, sopstveni kulturni život, pravo da isповijedaju svoju vjeroispovijest i obavljaju vjerske dužnosti, ili da upotrebljavaju svoj jezik.

Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) pruža indirektnu zaštitu manjinskih prava, ukazivanjem na kršenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8), prava na slobodu izražavanja (član 10), te prava na slobodu okupljanja i udruživanja (član 11). Takođe, članom 14 se zabranjuje diskriminacija na osnovu veze sa nekom nacionalnom manjinom u uživanju prava i sloboda predviđenih u Konvenciji.⁴

„Od svog osnivanja, a posebno nakon sistemskih reformi iz 1998. godine, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je stekao epitet najsavršenijeg međunarodnog sudskog mehanizma zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Tumačeći i primjenjujući norme Evropske konvencije o ljudskim pravima, Sud je kreirao bogatu praksu u kojoj su sadržane mnogobrojne smjernice za nacionalne zakonodavce i sudije u cilju zaštite, promocije i unaprjeđenja poštovanja ljudskih prava njihovih građana. Međutim, ESLJP ima ograničenu nadležnost u pogledu direktnе zaštite prava manjina, jer Konvencija, slijedeći ostale međunarodno-pravne akte koji imaju za cilj zaštitu ljudskih prava,

³ Vukčević, Ilija, *Pravo na jednakost nacionalnih manjina u praksi Ustavnog suda Crne Gore*, Podgorica, 2020, str. 9

⁴ Nikolić, Dragana, *Zaštita prava etničkih manjina u praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Institut pravo/finansije, više dostupno na:
<http://ipf.rs/zastita-prava-etnickih-manjina-u-praksi-evropskog-suda-za-ljudska-prava/>

ne priznaje zaštitu kolektivnih prava. Dosadašnja sudska praksa, ipak, upućuje na zaključak da Sud putem indirektne zaštite ima aktivnu ulogu u zaštiti pojedinaca čija su građanska i politička prava ugrožena zbog pripadnosti određenoj etničkoj, jezičkoj, rasnoj, vjerskoj ili nekoj drugoj manjini. Indirektna zaštita se najčešće ostvaruje ukazivanjem na kršenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8), prava na slobodu izražavanja (član 10), te prava na slobodu okupljanja i udruživanja (član 11). Podnosioci predstavki se mogu pozvati i na član 14 koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu veze sa nekom nacionalnom manjinom u uživanju prava i sloboda predviđenih u Konvenciji.⁵

Evropska Unija postaje važan faktor zaštite prava nacionalnih manjina zbog sve većeg broja instrumenata zaštite njihovih prava i mehanizama implementacije.⁶ Sa ovim procesom Savjet Evrope počeo je još 1950. godine usvajanjem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a nastavljen je donošenjem Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (1992), i tri godine kasnije otvaranjem za potpis i ratifikaciju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina.⁷ Ova konvencija se na veoma fokusiran i sistematizovan način bavi pitanjima prava na opstanak, prava na identitet, prava na jednakost i nediskriminaciju, prava na upotrebu maternjeg jezika, prava na njegovanje sopstvene kulture i tradicije, prava na djelotvorno učešće u životu zajednice, posebna prava u domenu školstva, prava na međunarodne kontakte i saradnju, i prava na efikasnu zaštitu zajamčenih prava.⁸ Članom 1 OKZZNM definisano je da je zaštita manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava. Nadalje, ugovornice se Članom 4 "obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnosti pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabraniće se svaka diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini".⁹ Član 4 bavi se obavezivanjem potpisnica na stvaranje uslova za razvoj identiteta manjina, na šta se nastavlja Član 15 propisujući da država potpisnica mora "stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i u javnim poslovima, naročito onim koji se tiču njih." Članom 9 ove konvencije potpisnice se obavezuju na slobodu izražavanja, slobodu uvjerenja i primanja i davanja informacija i ideja na manjinskom jeziku kao i neometano stvaranje i korišćenje štampanih sredstava javnog informisanja uz olakšan pristup sredstvima javnog informisanja. Unaprjeđenje jednakе mogućnosti pristupa obrazovanju na svim nivoima definisano je Članom 12. U unaprjeđenju položaja manjinskih naroda u nekoj državi veoma važnu ulogu ima ispunjavanje njihovih prava u oblasti politike rada, te tako ova konvencija Članom 17 stav 2. obavezuje potpisnice da ne krše pravo pripadnika nacionalnih manjina da učestvuju u radu nevladinih organizacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu.

⁵ Nikolić, Dragana, *Zaštita prava etničkih manjina u praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Institut pravo/finansije, više dostupno na:

<http://ipf.rs/zastita-prava-etnickih-manjina-u-praksi-evropskog-suda-za-ljudska-prava/>

⁶ Kovačević, Dragana, *Međunarodni sistem zaštite prava manjina*, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, str. 3 više dostupno na: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=fd7b812f-e1e2-57be-72a8-34483f3080d3&groupId=252038

⁷ Ibid., str. 3

⁸ Strategija manjinske politike 2019-2023, dostupno na:

<http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=368873&rType=2>

⁹ Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina , Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 6/98.

Još jedan od dokumenata zaštite prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima usresređena na konkretnе mehanizme zaštite manjinskih ili regionalnih jezika u oblasti obrazovanja, javnog informisanja, kulturnih djelatnosti, ekonomskog i društvenog života, u sudovima u krivičnom, parničnom i građanskim postupcima, na područjima gdje je opravdano da jezik manjine bude u službenoj upotrebi, u radu lokalnih i centralnih administracija.¹⁰

¹⁰ Ibid., str. 8

III Položaj manjina u pravnim sistemima država članica EU (Njemačka, Švedska, Hrvatska)

Njemačka

Njemački Ustav zabranjuje bilo koji oblik diskriminacije na osnovu jezika ili zemlje porijekla (član 3. stav 1. tačka 1. Osnovnog zakona). Pored zakonodavstva, ovo obavezuje administraciju na svim državnim nivoima, kao i pravosuđe.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, koja je na snagu stupila u Njemačkoj 1998. godine, primenjuje se kao savezni zakon. Značajan međunarodni dokument čija je, pored ostalih, Njemačka potpisnica je i Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, koja je razvijena kako bi zaštitala evropske regionalne i manjinske jezike. Njeno polazište je neotuđivo pravo ljudi da koriste svoje regionalne i manjinske jezike u privatnom i javnom životu. Cilj Konvencije je zaštita i promovisanje manjinskih i regionalnih jezika koji se tradicionalno govore u državi potpisnici kao ugroženi aspekt evropskog kulturnog nasleđa. Savezne države su prvenstveno odgovorne za sprovodenje jezičke povelje u saveznoj državi, a savezna vlada je odgovorna samo u ograničenoj mjeri.

Savezni izborni Zakon i zakon o političkim strankama, takođe, sadrže odredbe o zaštiti i unaprijeđenju nacionalnih manjina. Savezni izborni zakon, takozvana klauzula od pet posto, koja predviđa da samo stranke koje dobiju najmanje pet posto glasova ili koje su dobine direktno mjesto u najmanje tri izborne jedinice ulaze u Parlament, se ne odnosi na stranke koje pripadaju nacionalnim manjinama. Stranke nacionalnih manjina su privilegovane kada je riječ o državnom finansiranju i prikupljanju stranih donacija (Zakon o političkim strankama).¹¹

Švedska

Cilj švedske manjinske politike je zaštita nacionalne manjine, jačanje moći i uticaja i pružanje podrške jezicima istorijskih manjina, kako bi se održale u životu.

Zaštita prava nacionalnih manjina i pravo privatne upotrebe manjinskih jezika i javni kontekst sastavni su dio međunarodne zaštite ljudskih prava. Priznavanje manjinskih jezika, takođe, priznanje je da su ovi jezici dio švedskog kulturnog nasljeđa.

¹¹ Fabritius, Bernd, Federal Ministry of the Interior, Germany, više dostupno na:
<https://www.aussiedlerbeauftragter.de/Webs/AUSB/DE/themen/minderheiten-sprachgruppen/rechtsgrundlagen/rechtsgrundlagen-node.html>

Da bi se ostvario cilj manjinske politike, potrebe i interesi svih nacionalnih manjina, u svim zemljama regiona ove zemlje i na svim nivoima društva, moraju se uzeti u obzir. Ovo se odnosi na agencije centralne vlade, kao i na opštine i opštinske savjete. Švedska ima dugu tradiciju izuzetno kvalitetne lokalne samouprave. Zbog ovoga, primjena manjinske politike odvija se u dijalogu između centralne i lokalne vlasti.

Mnogi ključni djelovi manjinske politike, poput obrazovnih, kulturnih i antidiskriminacionih mјera, su isprepletani sa drugim oblastima politike. Za postizanje sveukupnog cilja manjinske politike, koordinacija između ove i drugih oblasti politike je neophodna, zato švedska Vlada ima posebnu radnu grupu u svojim kancelarijama koju čine predstavnici iz nadležnih ministarstava.

Od 2000. godine Vlada posvećuje posebnu pažnju razvoju kulturne baštine nacionalnih manjina, kroz detaljnu analizu procesa raspodjele sredstava, a od 2002. Nacionalni savjet za kulturna pitanja izdvaja sredstva za inicijative koje se tiču promocije nacionalnih manjinskih jezika i kulture.

Švedska ima zakone koji uređuju praćenje diskriminacije na osnovu etničkog porijekla ili religijskog opredjeljenja. Kancelarija ombudsmana protiv etničke diskriminacije je odgovorna za borbu i sprečavanje diskriminacije na osnovu etničkog porijekla, religije ili drugog vjerovanja. Veliki značaj za nacionalne manjine predstavlja davanje mogućnosti nacionalnim manjinama da utiču na odluke koje se tiču zajednice u cjelini, što predstavlja važan dio švedske manjinske politike. Shodno tome su preduzete mјere usmjerene na jačanje uticaja manjina u javnom odlučivanju. Tu spadaju konsultativni sastanci predstavnika Vlade i manjinskih organizacija.

Hrvatska

Nakon uspostavljanja samostalnosti, Vlada Republike Hrvatske omogućila je nastavak ostvarivanja prava pripadnika, tada postojećih, nacionalnih manjina. Problem je bio u tome što je Republika Hrvatska od bivše SFRJ naslijedila model zaštite prava samo nekih nacionalnih manjina, a trebalo je definisati prava pripadnika "novih" nacionalnih manjina u koje su spadali građani koji su prije pripadali narodima bivše SFRJ. Prava koja su imale već postojeće nacionalne manjine Hrvatska nije mogla smanjivati, te ih je odmah priznala. Republika Hrvatska započela je rad na definisanju novog modela ostvarivanja manjinskih prava, koji je uključivao i novonastale nacionalne manjine. Dosegla je značajan stepen normativnih prepostavki za bolje ostvarivanje i zaštitu prava nacionalnih manjina prihvatajući međunarodne obaveze koje su se odnosile na sama prava nacionalnih manjina.

Donošenjem novog Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina 31. maja 2000, Republika Hrvatska se obvezala da će pripadnicima svih nacionalnih manjina osigurati:

- puno poštovanje načela nediskriminacije kako je predviđeno međunarodnim instrumentima;

- pravo zaštite od svake djelatnosti koja može ili koja bi mogla ugroziti njihov opstanak;
- pravo na identitet, kulturu, vjeroispovijest, javno i privatno korištenje jezika i pisma, te obrazovanje;
- zaštitu ravnopravnog učešća u javnim poslovima kao npr. uživanje političkih i ekonomskih sloboda u društvenoj sferi, pristup medijima, te na polju obrazovanja i uopšteno kulturnih pitanja;
- pravo odlučivanja kojoj nacionalnoj manjini građanin ili građanka žele pripadati, te uživanje svih prava u vezi s tim izborom, bilo pojedinačno, bilo udruživanjem s drugim osobama. To se pravo posebno odnosi na slučajeve braka između osoba koje pripadaju različitim nacionalnim manjinama, bez štete za osobe u pitanju.¹²

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina jamči i reguliše širok raspon njihovih prava. Vlada Republike Hrvatske, najmanje jednom godišnje podnosi Hrvatskom saboru Izvještaj o sproveodenju Ustavnog zakona i o utrošku sredstava koja se u Državnom proračunu osiguravaju zapotrebe nacionalnih manjina. Izradom izvještaja koordinira Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, a u njegovoj izradi učestvuju uz Ministarstvo uprave i druga ministarstva, te druga nadležna tijela.

Ministarstvo uprave, u okviru svog opsega djelovanja vrši nadzor nad primjenom velikog dijela Ustavnog zakona te u skladu sa tim prikuplja veliki broj podataka koji su sastavni dio Godišnjeg izvještaja o sproveodenju Ustavnog zakona. Tačnije, Ministarstvo uprave u okviru svog zakonom utvrđenog okvira vrši nadzor nad pravom na: ravnopravnu službenu upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjina, očuvanje tradicionalnih naziva i oznaka, te na upotrebu znamenja i simbola pripadnika nacionalnih manjina, zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru, u predstavničkim i izvršnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, stručnim službama i kancelarijama Vlade Republike Hrvatske, u upravnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, te učešćem pripadnika nacionalnih manjina u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina.¹³

¹² Tatalović Siniša, *Nacionalne manjine u Hrvatskoj, Program Europske unije, Promicanje demokracije i ljudskih prava*, CARDS 2002, str. 30

¹³ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, više dostupno na: <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/5-uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave-1075/ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina/14715>

IV Nacionalni zakonodavni i institucionalni okvir

Pored svih napora, međunarodni standardi kao rješenja, odnosno obrasci koji bi bili univerzalno prihvaćeni i obavezni za sve države, još uvijek ne postoje. Tako su države slobodne da same, suze ili prošire krug lica koja se mogu pozvati na utvrđenu manjinsku zaštitu, naravno, u saglasju sa međunarodnopravnim dokumentima.¹⁴

Crna Gora kao građanska država sa izraženim stepenom multikulturalnog pluralizma i potpisnica međunarodnih dokumenata se obavezala na punu zaštitu od diskriminacije i puno poštovanje prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Crna Gora, kao nezavisna i međunarodno priznata država, članica UN, shodno svojim međunarodno preuzetim obavezama koje proizilaze iz članstva u međunarodnim organizacijama, ratifikacije međunarodnih sporazuma, a posebnom ratifikacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u EU, obavezna je da, na bazi ustavnih odredbi i osnovnih rješenja datih u Zakonu o manjinskim pravima i slobodama, utvrdi Strategiju manjinske politike, kao osnovni planski dokument koji definiše politiku Vlade Crne Gore u oblasti poštovanja i zaštite prava manjina.¹⁵

Prava manjina su kao ustavni princip u pravnom sistemu Crne Gore po prvi put proglašena Ustavom iz 2007. godine. Građani Crne Gore svoja prava mogu ostvariti pred Ustavnim sudom Crne Gore putem dva pravna sredstva - ustavna žalba i inicijativa za preispitivanje saglasnosti zakona ili drugih propisa i opštih akata sa Ustavom. Uloga Ustavnog suda je od dvostrukе važnosti. Sa jedne strane, riječ je o poslednjoj nacionalnoj sudskej instanci koja može da pruži zaštitu crnogorskim građanima kada je riječ o povredi principa jednakosti pred zakonom. Ustavni sud ovu nadležnost crpi, prije svega, iz ustavnih načela zabrane diskriminacije kao i načela jednakosti građana pred zakonom, kao jednih od najvažnijih načela inkorporiranih u Ustav Crne Gore (u daljem tekstu: Ustav). Sa druge strane, Ustavni sud je obavezna međustanica prije eventualnog traženja zaštite lica pod njegovom jurisdikcijom pred nadnacionalnim sudskej instancama. Preciznije, trenutno postoji značajan broj predstavki pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu (u daljem tekstu: ESLjP), dok će u narednim godinama, a nakon ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, postojati slično pravo na zaštitu interesa zagarantovanih pravom EU pred Sudom

¹⁴ Bešić, Miloš, *Oblici, obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori – trendovi i analiza*, CEDEM, Podgorica, 2018, str. 4, više dostupno na:

https://www.cedem.me/images/jDownloads_new/IZVJESTAJ_DISKRIMINACIJA_2018.pdf

¹⁵ Zakon o manjinskim pravima i slobodama, „Službeni list Crne Gore“, br. 031/06, 051/06, 038/07, 002/11, 008/11, 031/17

pravde.¹⁶ Ustav sadrži tri odredbe, suštinske za uživanje ljudskih prava i sloboda. Članom 6 data je opšta garancija zaštite ljudskih prava i sloboda, kao nepovrijedljivih kategorija. Član 7 propisuje zabranu izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu, a Član 8 propisuje zabranu diskriminacije, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda. Tačnije, u Članu 8 jamči se zabrana svake »posredne ili neposredne diskriminacije po bilo kom osnovu«, a takođe »neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.¹⁷

Drugi dio Ustava, sadrži 65 članova kojim se garantuju ljudska prava i slobode, građanska i politička, ekomska, socijalna i kulturna, kao i prava manjina. Kada je riječ o pravima manjina Ustav i zakoni Crne Gore sadrže dodatne odredbe koje se tiču zaštite ove oblasti.

Ustav u drugom dijelu, u članovima 79 i 80 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jamči prava i slobode, koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima, a zabranjuje asimilaciju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Ustav Crne Gore u Članu 79, tačka 9 i 10 jemči manjinama pravo na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na srazmernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Osnovni zakon - Zakon o manjinskim pravima i slobodama uređuje način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu nacionalne pripadnosti, u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Oblast zastupljenosti manjina u javnom sektoru, definisana je Članom 25 i štiti prava manjina na srazmernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne uprave.¹⁸

Prema Članu 7 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, Strategija manjinske politike predstavlja akt kojim Vlada definiše mjere sprovođenja Zakona, unaprjeđivanja uslova života manjina i njihove integracije u društvu. Jedan od ciljeva Strategije manjinske politike i Akcionog plana za sprovođenje Strategije odnosi se upravo na osposobljavanje i ostvarivanje veće zastupljenosti manjinskih naroda i pripadnika drugih manjinskih nacionalnih zajednica na pozicijama visokog nivoa u javnom i privatnom sektoru, te povećanju broja pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u organima izvršne i sudske vlasti.¹⁹ Iako se, u skladu sa članom 79, tačka 10 Ustava Crne Gore, pripadnicima manjina jamči pravo na srazmernu

¹⁶ Vukčević, Ilija, *Pravo na jednakost nacionalnih manjina u praksi Ustavnog suda Crne Gore*, Podgorica, 2020, str. 7

¹⁷ Ustav Crne Gore, "Službeni list Crne Gore", br. 1/2007, 38/2013

¹⁸ Zakon o manjinskim pravima i slobodama, "Službeni list Crne Gore", br. 031/06, 051/06, 038/07, 002/11, 008/11, 031/17

¹⁹ Strategija manjinske politike, dostupno na:

[http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=383272&rType=2&file=Strategija%20manjinske%20politike%202019-2023%20\(pdf\).pdf](http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=383272&rType=2&file=Strategija%20manjinske%20politike%202019-2023%20(pdf).pdf)

zastupljenost u državnim organima, organima državne uprave, organima lokalnih uprava, sudovima i Državnom tužilaštvu, realna slika je nešto drugačija. Naime, u ovim institucijama je svega 5,62% Bošnjaka, 2,51% Albanaca, 2,46% Muslimana, 0,76% Hrvata, Roma svega 0,02% i pripadnika ostalih manjina 0,42%.²⁰ Neke od aktivnosti predviđenih u cilju unaprjeđenja položaja pripadnika manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na polju zapošljavanja su povećanje stepena inkluzije pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na rukovodećim mjestima u javnoj upravi i pravosudnim organima, kao i primjena pozitivnopopravnih rješenja koje se tiču ravnomernog zapošljavanja pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Cilj je da se za predviđeni period ostvari napredak u vidu poboljšanja od 20% u odnosu na onaj iz 2015. godine.²¹ Sudeći po Informaciji²² iz 2015. godine, te istraživanjima koja pokazuju da u Crnoj Gori ne postoje okolnosti za ubrzaniji napredak u ovoj oblasti, te je s toga upitna i vjerovatnoća ostvarivanja predviđenih ciljeva.

Zakonom o zabrani diskriminacije je propisana zabrana svakog vide diskriminacije, po bilo kom osnovu i definisani su mehanizmi zaštite od diskriminacije, pri čemu Zakon prepoznaje nacionalnu pripadnost i vezu sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom kao osnov diskriminacije.

Sa aspekta Pravaca razvoja Crne Gore 2018-2021. godine (PRCG), a u kontekstu ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, bitno je napomenuti da je Strategijom manjinske politike 2019-2013 stavljen akcenat na potrebu poboljšanja kvaliteta obrazovanja, produkovanja konkurentnog kadra, te školovanje kadra koji odgovara potrebama tržišta rada, kao i razvoj inkluzivnog sistema obrazovanja.²³ Prema Izvještaju Evropske komisije za 2020. godinu Strategijom su značajno unaprijeđena polja zaštite prava manjina na uživanje jezika i kulture, a ostvareni su i napreci u oblasti ostvarivanja pozitivne diskriminacije u obrazovanju. Ipak, u ovoj oblasti neophodno je uložiti napore u prikupljanju statističkih podataka o broju romske djece koju je potrebno upisati u obrazovni sistem. Jedna od ključnih preporuka je ulaganje dodatnih napora u oblastima kontrole i monitoringa implementacije same Strategije i Zakona. Takođe, Strategijom je neophodno obezbijediti veću transparentnost u procesu finansiranja, naročito kada je riječ o Fondu za zaštitu prava manjina.

²⁰ Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda za 2015. godinu, Više dostupno na:
[file:///C:/Users/User/Downloads/Izvje%C5%A1taj%20o%20razvoju%20i%20za%C5%A1titu%20prava%20manjinskih%20naroda%20za%202015%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Izvje%C5%A1taj%20o%20razvoju%20i%20za%C5%A1titu%20prava%20manjinskih%20naroda%20za%202015%20(4).pdf)

²¹ Strategija manjinske politike 2019-2023, dostupno na:
<http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=368873&rType=2>

²² Informacija o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, organima državne uprave, organima lokalnih uprava, sudovima i Državnom tužilaštvu, jul 2015. Godine, dostupno na:

<http://www.mmp.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=212266&rType=2&file=Informacija%20o%20zastupljenosti%20manjina%20%20u%20dr%C5%BEavnim%20organima.pdf>

²³ Strategija manjinske politike 2019-2023, dostupno na:
<http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=368873&rType=2>

Kada je riječ o političkoj participaciji i reprezentaciji Zakonom o izboru odbornika i poslanika definisani su mehanizmi za raspodjelu mandata izbornih lista za izbor poslanika ili odbornika pripadnika određenog manjinskog naroda ili manjinske nacionalne zajednice u Crnoj Gori, kao i izuzeci od primjene tih mjerila. Članom 94, stav 1 Zakona propisano je da u raspodjeli mandata učestvuju izborne liste koje su dobine najmanje 3% od ukupnog broja važećih glasova u izbornoj jedinici. Ukoliko nijedna lista manjina ne dostigne prag od 3%, ali pojedinačno osvoji najmanje 0,7% važećih glasova, manjinske liste stiču pravo da učestvuju u raspodjeli mandata kao jedna (zbirna) izborna lista sa ukupno dobijenim brojem važećih glasova, s tim što je kumulativni broj važećih glasova osnova za raspodjelu do tri mjesta.

Institucionalni okvir za zakona i unaprjeđenje prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica čine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zaštitnik ljudskih prava i Sloboda, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina (CEKUM), Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Odbor za ljudska prava i slobode (stalno radno tijelo u Skupštini Crne Gore) i savjeti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Takođe, zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica obezbeđuju i sudovi, organi državne uprave i lokalne samouprave.

U Izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2020. godinu kao jedna od ključnih tačaka spoticanja predstavljaju nedovoljno razvijeni institucionalni mehanizmi, a proces unaprjeđenja institucionalnih kapaciteta zahtijeva dug vremenski period i jasno definisane korake ka postizanju cilja. S toga, osnovne preporuke Evropske komisije se fokusiraju upravo na jačanje institucija za ljudska prava povećanje njihovog poznavanja međunarodnih i evropskih standarda u oblasti ljudskih prava i omogućavanje bržeg pristupa pravosudnim organima.²⁴ Takođe, u Izvještaju se navodi da je neophodno uložiti dodatne napore u cilju postizanja efikasnije reakcije pravosudnih organa kada je riječ o procesuiranju slučajeva. Ministri vanjskih i evropskih poslova EU na sjednici Savjeta su se, takođe, usaglasili da Crna Gora postiže napredak kada je usklađenost zakonodavnog okvira u pitanju, ali da opipljivi rezultati još uvjek izostaju. Mišljenje o nedovoljno dobroj implementaciji usklađenih zakona u oblasti prava i položaja nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica dijeli i Savjet Evrope.

²⁴ Izvjetaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2020. godinu, dostupno na:
file:///C:/Users/38269/Downloads/montenegro_report_2020.pdf

V Etnička distanca i položaj pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tržištu rada u brojkama

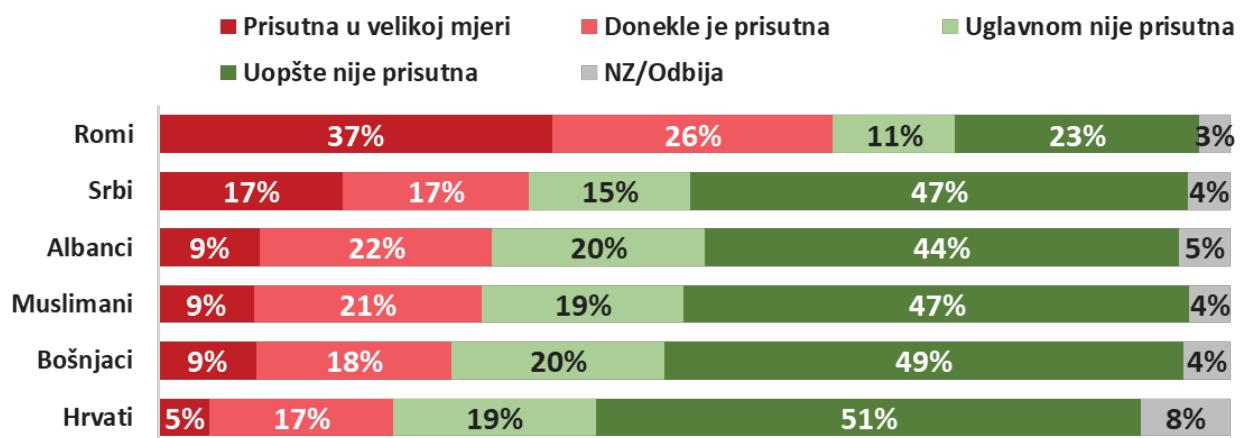
Jedna od polaznih tačaka, kada je riječ o procesu unaprjeđenja položaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na tržištu rada je analiza postojećeg stanja njihove zastupljenosti u ovoj oblasti. To podrazumijeva, u osnovi, vođenje statistike i blagovremeno ažuriranje podataka, najprije kada je u pitanju njihova zastupljenost u javnom sektoru. Na upite CeMI-ja opštinama u kojim manjinski narodi čine većinsko stanovništvo ni jedna opština nije dala potvrđan odgovor kada je u pitanju vođenje evidencije o nacionalnoj strukturi zaposlenih. Nepostojanje statistike u ovoj oblasti ne daje jasnu sliku postojećeg stanja, te s toga ne ostavlja prostor preciznom definisanju koraka za dalje djelovanje. Analizirajući postojeće stanje kada je raspoloživost statističkim podacima u pitanju CeMI je došao do zaključka da bi jedno od rješenja bilo uvođenje mogućnosti u prijavi za konkurs da stranka (ukoliko želi) iskaže svoju etničku pripadnost. Time bi se doprinijelo vođenju evidencije o broju zaposlenih pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica što bi dalo jasnu sliku za korake daljeg djelovanja.

Rezultati istraživanja CEDEM-a iz 2017. godine ukazuju da je percepcija prisutnostidiskriminacije na višem nivou nego što je to bio slučaj dvije godine ranije. Tačnije, od 2010. do 2015. godine mjereno je smanjenje stepena diskriminacije, da bi se od 2015. do 2017. godine stepen diskriminacije vratio na isti koji je bio prisutan 2010. godine.²⁵

Rezultati CeMI-jevog istraživanja javnog mnjenja sprovedenog u okviru ovog projekta pokazuju da je mišljenje građana o diskriminaciji nacionalnih manjina podijeljeno. Tako 45% ispitanika vjeruje da je diskriminacija prisutna, a polovina smatra da ne postoji. Diskriminaciju na nacionalnoj osnovi češće navode građani dobi od 18 do 29 godina, dok je rjeđe uočavaju stariji od 60 godina.

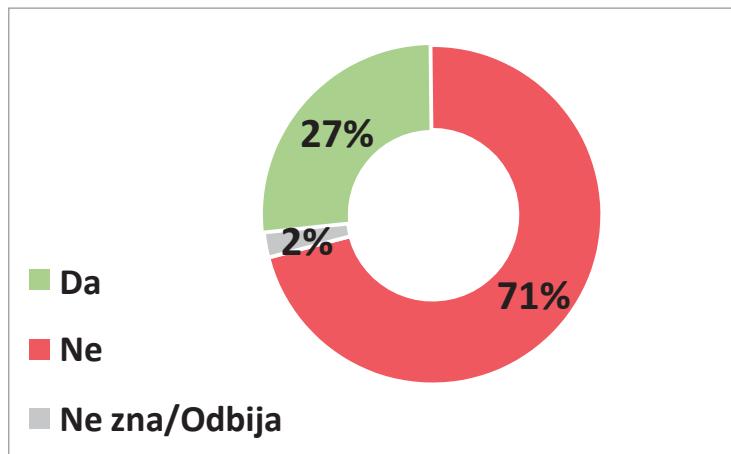
Na pitanje o tome u kojoj mjeri je u Crnoj Gori prisutna diskriminacija pripadnika manjinskih naroda i manjinskih nacionalnih zajednica pojedinačno, odgovori u procentima su sljedeći:

²⁵ Bešić, Miloš, Obrasci diskriminacije u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica, 2017, više dostupno na: https://www.cedem.me/images/jDownloads_new/Diskriminacija%20finalni%20izvjestaj%20-%20cg.pdf

Kako mediji imaju veliku ulogu u formiranju čovjekovih stavova i odluka, CeMI je anketom želio utvrditi njihov uticaj na formiranje stavova prema pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Iako kao izvor informisanja i formiranja stavova jedna petina ispitanika navodi razgovor sa porodicom i priateljima, kao dominantan izvor se javljaju internet i televizija. Tri četvrtine građana smatra da mediji utiču na formiranje stavova prema nacionalnim manjinama, pri čemu skoro polovina vjeruje da je uticaj medija visok. Dok veliki broj građana smatra da je uticaj medija na stavove prema manjinama visok, mišljenje je podijeljeno kada je riječ o karakteru ovog uticaja. Dok skoro polovina smatra da je uticaj medija negativan, dvije petine misli suprotno. Jedina kategorija sa statistički značajnim odstupanjem u odnosu na ukupnu populaciju su građani nižeg obrazovanja koji rjeđe vide uticaj medija kao negativan.

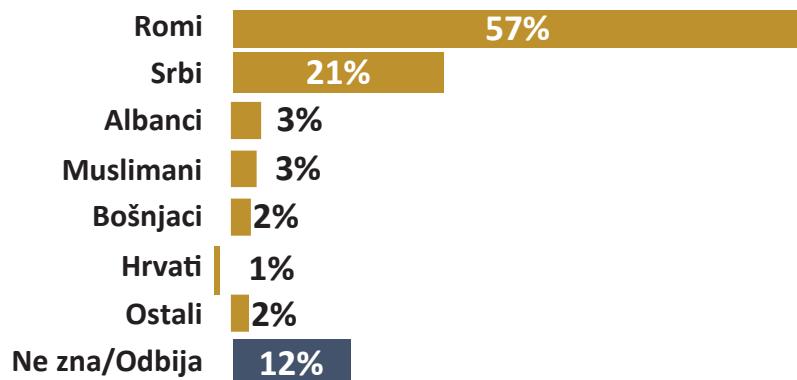
Manjinska politika je posebno definisana u oblasti zapošljavanja, sa određenim mehanizmima pozitivne diskriminacije. Ipak, rezultati istraživanja su pokazali da javnost nije informisana o pomenutim mehanizmima, kakva je afirmativna akcija. Naime, većina građana Crne Gore nije upoznata sa afirmativnim akcijama prilikom zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina. Tačnije, 7 od 10 građana za ove akcije nije čulo, dok svaki četvrti navodi da jeste.

Zabrinjava podatak da kada se afirmativne akcije formulišu kao prednost pri zapošljavanju, većina građana ih doživljava kao nepravedne. Tačnije, dok 56% davanje prednosti pri zapošljavanju pripadnicima manjinskih naroda smatra nepravednim, pri čemu trećina čak veoma nepravednim, svaki treći građanin podržava ovakav mehanizam. Sa druge strane, gotovo svi građani navode da bi, kao poslodavci, zaposlili pripadnika druge nacionalnosti. Štaviše, sve sociodemografske kategorija stanovništva su saglasne po ovom pitanju, odnosno, 98% ispitanika.

Kada je riječ o politikama zapošljavanja većina građana smatra da su politike zapošljavanja u Crnoj Gori diskriminatorne prema pripadnicima nacionalnih manjina. Preciznije, 58% se slaže sa ovim stavom, dok suprotno misli nešto više od trećine građana. Kao što je slučaj dugi niz godina građani percipiraju Rome kao najugroženiju grupaciju i u ovoj oblasti.

Pripadnici koje nacionalne manjine su, prema Vašem mišljenju, najviše diskriminisani prilikom zapošljavanja?

VI Zaključci i preporuke

Iako je, po izvještajima Evropske komisije Crna Gora ostvarila određen napredak u ostvarivanju i zaštiti prava manjinskih naroda, i dalje postoji prostor za unaprjeđenje.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope, kao prvi pravno obavezujući međunarodni dokument u oblasti manjina preporučuje aktivniju ulogu pripadnika manjinskih naroda u kreiranju i vođenju javnih politika i privatnom sektoru u Crnoj Gori, što je precizno definisano Članom 15 ovog dokumenta.²⁸ Ipak, podaci u Trećem Izještaju Crne Gore o ostvarivanju okvirne Konvencije za zaštitu nacionalnih manjina²⁹ iz 2017. godine svjedoče da, iako je u Drugom Izještaju³⁰ iz 2012. bilo riječi o preduzimanju mera za srazmjeru zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave, do zadovoljavajućeg pomaka nije došlo. U skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima, Uprava za kadrove nadležna je za praćenje sprovođenja mera u cilju postizanja srazmjerne zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima.

Kada je riječ o unaprjeđenju institucionalnog i pravnog okvira o stanju poštovanja prava manjina i njihovo uključenosti u javnom i privatnom sektoru, ključne preporuke su :

- Jačanje institucija za ljudska prava kroz povećanje njihovog poznavanja međunarodnih i evropskih standarda u oblasti ljudskih prava kontinuiranim pružanjem podrške kroz različite konsultativne i informativne sadržaje.
- Ostvarivanje uže saradnje među institucijama koje se bave zaštitom prava manjina radi razmjene iskustava i zajedničkog iznalaženja kvalitetnih rješenja.
- Učiniti dodatne napore kako bi manjinama (u prvom redu Romima) bilo dostupno obrazovanje na svim nivoima – od predškolskog do visokog.
- Osigurati bolji i sistematicniji pristup pravdi, kroz pravo na žalbu u odgovarajućim postupcima koji su zakonom uređeni.
- Proširiti broj korisnika besplatne pravne pomoći, obezbjeđivanjem većeg stepena informisanosti pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica o pristupu pravdi kroz sprovođenje različitih kampanjana i promocije sa tom tematikom.

²⁸ Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope, dostupno na:

<http://www.mps.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=42005&rType=2&file=1186389735.doc>

²⁹ Treći izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, str. 120, dostupno na:

<http://www.mmp.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=294653&rType=2>

³⁰ Drugi izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, dostupno na:

<https://rm.coe.int/168008b52c>

- Obezbijediti adekvatan monitoring praćenja sprovođenja zakona od strane specijalizovanih eksperata, koji bi pratili usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim. Obezbijediti praćenje realizacije preporuka Savjeta Evrope vezano za dosljedno sprovođenje Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, nadležnih tijela UN. Takođe, neophodno je aktivno praćenje sprovođenja zakonodavnog okvira koji reguliše prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kao i realizaciju mjera iz Strategije manjinske politike 2019-2023, odnosno pratećih akcionih planova.
- Uvođenje opcionalno mogućnosti da se stranka, ukoliko želi, prilikom prijave na konkurs izjasni o svojoj etničkoj pripadnosti.
- Povećati svijest populacije o multikulturalnosti i obezbijediti aktivniju promociju manjinskih prava i kultura, kroz različite medijske kampanje i druge sadržaje.

Bibliografija

- 1) Ustav Crne Gore
- 2) Zakon o državnoj upravi
- 3) Zakon o izboru odbornika i poslanika
- 4) Zakon o lokalnoj samoupravi
- 5) Zakon o manjinskim pravima i slobodama
- 6) Zakon o zabrani diskriminacije
- 7) Strategija manjinske politike 2019-2023
- 8) Drugi izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina
- 9) Evropska konvencija o osnovnim pravima i slobodama
- 10) Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima
- 11) Izvjetaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2019. godinu
- 12) Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- 13) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- 14) Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina
- 15) Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina
- 16) Treći izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina
- 17)¹ Bešić, Miloš, Zapošljavanje Roma i Egipćana u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica, 2018,
Više dostupno na:
http://www.cedem.me/images/jDownloads_new/Zaposljavanje_Roma_MNE.pdf
- 18) Bešić, Miloš, Oblici, obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori – trendovi i analiza,
CEDEM, Podgorica, 2018, više dostupno na:
https://www.cedem.me/images/jDownloads_new/IZVJESTAJ_DISKRIMINACIJA_2018.pdf
- 19) Bešić, Miloš, Obrasci diskriminacije u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica, 2017, više dostupno na:
https://www.cedem.me/images/jDownloads_new/Diskriminacija%20finalni%20izvjestaj%20-%20cg.pdf

- 20) Fabritius, Bernd, Federal Ministry of the Interior, Germany, više dostupno na:
<https://www.aussiedlerbeauftragter.de/Webs/AUSB/DE/themen/minderheiten-sprachgruppen/rechtsgrundlagen/rechtsgrundlagen-node.html>
- 21) Jončić, Miloš, Položaj i zaštita manjina u međunarodnom pravu, 2012, više dostupno na:
<http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/157/1/Medjunarodna%20politika%20br.1147-2012-53-72.pdf>
- 22) Kapotorti, Frančesko, Prava pripadnika etničkih, vjerskih i jezičkih manjina, Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava, Beograd, 2001
- 23) Kovačević, Dragana, Međunarodni sistem zaštite prava manjina, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, više dostupno na:
https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=fd7b812f-e1e2-57be-72a8-34483f3080d3&groupId=252038
- 24) Nikolić, Dragana, Zaštita prava etničkih manjina u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Institut pravro/finansije, više dostupno na: <http://ipf.rs/zastita-prava-etnickih-manjina-u-praksi-evropskog-suda-za-ljudska-prava/>
- 25) Tatalović Siniša, *Nacionalne manjine u Hrvatskoj, Program Europske unije, Promicanje demokracije i ljudskih prava*- CARDS 2002, str. 30
- 26) Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, više dostupno na: <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/5-uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave-1075/ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina/14715>
- 27) Vojin Dimitrijević, Dragoljub Popović, Tatjana Papić, Vesna Petrović, Međunarodno pravo ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006
- 28) Vukčević, Ilija, *Pravo na jednakost nacionalnih manjina u praksi Ustavnog suda Crne Gore*, Podgorica, 2020